

BADANIA ETNOGRAFICZNE NAD KULTURĄ ROBOTNICZĄ ŻYRARDOWA

Od 1961 r. działa na terenie Żyrardowa Muzeum Historii Ruchu Robotniczego. W początkach 1976 r., w związku z nowym podziałem administracyjnym kraju, zmieniono nazwę placówki na Muzeum Okręgowe. Jednocześnie nastąpiła zmiana statutu i charakteru działalności Muzeum. Obok tematyki obejmującej historię ruchu robotniczego miasta Żyrardowa (i koordynowania tego rodzaju badań na terenie woj. skierniewickiego), rozpoczęto organizowanie działu etnograficznego. Ustalono, że dział ten będzie gromadził, zabezpieczał i opisywał zabytki etnograficzne przede wszystkim z terenu samego Żyrardowa oraz z jego najbliższych okolic. Ze względu na szczególny charakter miasta (historyczny, urbanistyczny i społeczno-kulturowy) postanowiono w pierwszych latach pracy działu etnograficznego skupić się na problematyce kultury robotniczej. Badania tego rodzaju nie były tam jeszcze prowadzone. Brak jest szczegółowych źródeł, nawet opracowań o charakterze przyczynkarskim itp. Gromadzenie zabytków obrazujących kulturę robotniczą zapoczątkowane zostało w roku 1975 z inicjatywy mgr Barbary Dzierżanowskiej, obecnej dyrektorki Muzeum. Na ogłoszony w miejscowej prasie apel o przekazywanie zabytkowych przedmiotów mieszkańcy odpowiedzieli szybko i w ciągu kilku zaledwie miesięcy zebrano przeszło 250 eksponatów (w formie darów). Obecnie w Muzeum znajduje się ponad 450 eksponatów, głównie z terenu Żyrardowa. Większość przedmiotów pochodzi z przełomu XIX i XX w. oraz z okresu międzywojennego. Do najciekawszych należy zaliczyć kolekcję serwetek lnianych, m.in. haftowanych ręcznie przez robotnice, komplety bielizny stołowej, unikalne egzemplarze bielizny damskiej (z początku XX w.) oraz cały szereg przedmiotów wchodzących w skład gospodarstwa domowego. Jeszcze w końcu 1975 r. udało się ze zgromadzonych zabytków urządzić stałą ekspozycję izby robotniczej, odpowiadającej swym charakterem wnętrzom mieszkalnym w domach „robotniczych” Żyrardowa w okresie pierwszych lat naszego stulecia (przed rokiem 1914). Przy urządzaniu izby pracownicy Muzeum konsultowali się z najstarszymi mieszkańcami miasta, co przy braku źródeł naukowych pozwoliło na wierne odtworzenie takich szczegółów, jak rozmieszczenie sprzętów gospodarstwa domowego, właściwie umeblowanie itp. W październiku 1976 r. szereg eksponatów etnograficznych (m.in. warsztat tkacki drewniany, obrusy i serwetki) umieszczono w stałej ekspozycji historycznej „Żyrardów w latach 1829-1945”.

Ogólny program badań został już zasadniczo określony. Do głównych zagadnień badawczych zaliczono: 1) dawne tradycje ręcznego tkactwa (rozwinętego w XIX w. na potrzeby zakładów lniankich); 2) przemiany wewnątrz mieszkań rodzin robotniczych (lata od około 1870 do współczesności); 3) zmiany w zwyczajach i obyczajach (2 poł. XIX w. do dziś). Ostatnie zagadnienie jest rozumiane bardzo szeroko. Obejmuje ono zwyczaje i obrzędy rodzinne i doroczne, gry i zabawy oraz inne formy spędzania czasu wolnego, stosunki międzypokoleniowe, etykietę towarzyską itp., a także całość oficjalnego życia kulturalnego miasta. Celem badań jest nie tylko dokonanie w miarę pełnego i obiektywnego opisu najważniejszych dziedzin kultury robotniczej (na tle ogólnego rozwoju miasta), ale również charakterystyka istotnych cech tej kultury, pogłębiona analiza kierunków i efektów zmian.

Badania nad obyczajami robotniczymi w Żyrardowie rozpoczęto w połowie 1976 r. po nawiązaniu współpracy między Muzeum Okręgowym w Żyrardowie a Katedrą Etnografii Uniwersytetu Warszawskiego. Podjęte zagadnienie badawcze „Przemiany obyczaju i mody w środowisku robotniczym Żyrardowa” zostało włączone do problemu węzłowego „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwoju i percepcja. Obyczaj i moda jako pojęcie kodu informacyjnego w stosunkach międzygrupowych”.

We wstępnym etapie badań, trwającym od sierpnia 1976 do stycznia 1977 r. zrealizowano następujące przedsięwzięcia: 1 — dokonano wstępnych prac bibliograficznych (pod kątem zasadniczego tematu przy uwzględnieniu istniejących prac dotyczących historii i kultury Żyrardowa), opracowano bibliografię rozumowaną (mgr Andrzej Stawarz) i bibliografię zawartości czasopism za lata 1946-1976 (Antonina Hassowa); 2 — przeprowadzono 55 wywiadów, w tym 50 wywiadów według ogólnego kwestionariusza sondażowo-problemowego „Obyczaj i moda w środowisku robotniczym Żyrardowa”, opracowanego przez dr. Andrzeja Woźniaka (wywiady te przeprowadziły studentki Katedry Etnografii UW oraz A. Stawarz), oraz 5 wywiadów według kwestionariusza szczegółowego „Wnętrza mieszkań robotniczych końca XIX i początku XX wieku” (opracowanie kwestionariusza i przeprowadzenie wywiadów dr Anna Kuczyńska); 3 — na podstawie informacji uzyskanych drogą wywiadów opracowano kartotekę informatorów obejmującą głównie osoby, które są najlepszymi informatorami i zgadzają się uczestniczyć w dalszych badaniach. We wstępnym etapie badań rozpoczęto także prace zmierzające do zebrania i opracowania materiałów (głównie archiwalnych) dotyczących całokształtu życia kulturalnego w Żyrardowie na przełomie XIX i XX w. (opracowuje mgr B. Dzierżanowska).

Plan pracy badawczej na rok 1977, który będzie stanowił zasadniczy etap gromadzenia materiałów terenowych i archiwalnych oraz ich wstępnego opracowywania przewiduje: 1 — kontynuowanie badań według ogólnego kwestionariusza (poprawionego i rozszerzonego po wstępnym etapie badań); według tego kwestionariusza planuje się zbadanie mieszkańców (rodzin) w wybranych domach „robotniczych” (do badań zostaną wybrane nie mniej niż trzy budynki, w których przynajmniej od 30 do 50% lokatorów stanowią ludzie starsi, mieszkający w danym domu od kilkudziesięciu lat); 2 — kontynuowanie badań nad wnętrzem mieszkań robotniczych; 3 — rozpoczęcie badań szczegółowych nad ubiorem w środowisku robotniczym; 4 — rozpoczęcie archiwalnych poszukiwań odpowiednich źródeł pisanych i ikonograficznych. Rozważana jest również możliwość przeprowadzenia jeszcze w 1977 r. konkursu otwartego na relację (wspomnienie) dotyczącą, ogólnie rzecz ujmując, dawnej kultury robotniczej w Żyrardowie (do okresu międzywojennego włącznie). Podsumowanie tego etapu badań, w formie seminarium naukowego, nastąpi pod koniec 1977 r. w Katedrze Etnografii UW. Planowane jest również zorganizowanie sesji poświęconej kulturze robotniczej Żyrardowa w tutejszym Muzeum Okręgowym.

Andrzej Stawarz

Z X MIĘDZYKRAJOWEJ KONFERENCJI ROBOCZEJ ETNOCHOREOLOGÓW EUROPEJSKICH W ZABOROWIE POD WARSZAWĄ

W dniach 13-18 września 1976 r. odbyła się X Międzynarodowa Konferencja Robocza z udziałem etnochoreologów reprezentujących różne kraje europejskie, zorganizowana w ramach planu naukowego Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk przez Pracownię Dokumentacji Folkloru. Głównym tematem konferencji były „Prob-

lemy klasyfikacji europejskich tańców ludowych ze szczególnym uwzględnieniem tańców korowodowych i solowych”.

Wygłoszono i przedyskutowano następujące referaty: *Typy węgierskich dziewczęcych tańców kolistych i ich europejskie powiązania* — dr G. Martin, Instytut muzyki Ludowej WAN w Budapeszcie; *Zasady kształtowania się form bułgarskich korowodowych tańców ludowych* — A. Iliewa, Instytut Muzyki BAN w Sofii; *Klasyfikacja rumuńskich tańców korowodowych* — A. Giurchescu, Instytut Etnografii i Folkloru w Bukareszcie; *Tańce korowodowe i solowe w Polsce w kontekście ogólnej klasyfikacji polskich tańców ludowych* — dr Gr. Dąbrowska, Instytut Sztuki PAN, Warszawa; *Halling, akrobatyczny taniec norweski — czy europejski?* — R. Warme, Teatr Opery i Baletu w Oslo.

Przeprowadzono również dyskusję na temat analizy formalnej tańców ludowych na podstawie tez przygotowanych do tego tematu przez dr H. Laudową i E. Kröschlową z Instytutu Etnografii i Folklorystyki CAN, Praha.

Grażyna Dąbrowska